

A nemzetközi katalogizálási konferencia előmunkálataihoz

A címléírasi szabályok nemzetközi egységesítésére irányuló törekvés nem új — új csak az az erély és szívósság, amivel ez a törekvés a háború befejezése óta jelentkezik. Az indítóok kézenfekvő: a tudományok és a technika viharos fejlődése, és a fokozódó nemzetközi együttműködés tudományos téren parancsolóan megkövetelik mindenkitől a gyors tájékozódást a világ legtávolibb sarkában elért új eredményekről, és ezzel egyre jobban előtérbe tolják a gyors nemzetközi bibliográfiai szolgáltatások és ezek előfeltételei megteremtésének a követelményét. Innen az egységes nemzetközi címléírasi szabályok témájának egyre sűrűbb jelentkezése az irodalomban, s innen az is, hogy ez a kopogtatás végre több évtizedes eredménytelenség után napjainkban konkrét megmozdulást eredményezett. Az erre hivatott nemzetközi szerv: az IFLA, a Könyvtárosegyesületek Nemzetközi Szövetsége, volt az, amely végre határozott lépésre szánta el magát, és az elvi vita területéről a cselekvés terére toltatta az ügyet. A Szövetség tanácsa 1954. évi zágrábi ülésén egy munkaközösséget hívott életre, amelyet a katalogizálási elvek nemzetközi koordinálásának tanulmányozásával, elsősorban azonban azzal bízott meg, hogy 1955. november 30-áig tegyen jelentést „a szerző nélküli és a testületi szerzős művek főfelvételeinek megszerkesztésénél követendő elveket illetőleg”. A megbízás tehát konkrétan mindenekelőtt a német és az angol-amerikai iskola között fennálló ellentétek két legjelentősebbikének: a címrendszo és a testületi szerzőség kérdéseinek a megvizsgálását tette a munkaközösség feladatává; emellett azonban a testületi szerzőség szerteágazó megoldási módjainak egy nevezőre hozatalát is, mert hiszen a megbízás megszövegezése már magában foglalja a testületi szerzőség alkalmazásának kérdésében a pozitív állásfoglalást. A munkaközösség legalább is így fogta fel a kapott megbízást.

Hogy az IFLA tanácsa egy ilyen határozott intézkedésre szánta el magát, az nyilván annak köszönhető, hogy ma a nemzetközi megegyezés kilátásai sokkal kedvezőbbek, mint a múltban bármikor. A két legtekintélyesebb és legnagyobb hatású, de egyúttal egymástól a legtávolabb is álló szabályzat, az angol-amerikai és a német, revíziójának a megindulása számos ponton az ellentétes álláspontok közeledését ígéri, s ehhez járul, hogy egyes eddig megingathatatlanak hitt szabályok kiküszöbölése kedvező atmoszférát teremtett további változtatások, további engedmények, tehát a további közeledés számára.

Az IFLA tanácsa által kiküldött munkaközösség elnöke F. C. FRANCIS, a British Museum könyvtárának igazgatója, titkára A. H. CHAPLIN, ugyanennek a könyvtárnak osztályvezetője, tagjai pedig Fernanda ASCARELLI (Olaszország), R. JUCHHOFF (NSzK), P. KALAN (Jugoszlávia), A. D. OSBORN

(USA), G. OTTERVIK (Svédország) és P. POINDRON (Franciaország) voltak. A Könyvtárak és Dokumentációs Központok 1955. évi brüsszeli kongresszusán a munkaközösség tanácskozásai iránt nagyon nagy érdeklődés nyilatkozott meg — a kongresszus résztvevői nagy számban hallgatták végig ezeket a tanácskozásokat, sőt sokan aktívan is részt vettek a vitákban.

A munkaközösség 1956 elején tette közzé jelentését¹. Ebben ismerteti az elveket, amelyek alapján a munkaközösség eljár, sikerült összefoglalását adja a testületi szerzős és a címrendszős címfelvételek jelentősebb kérdéseit illetően a mai legfontosabb szabályzatok álláspontjának, helyenként bírálva is ezeket az álláspontokat, végül pedig kísérletképpen konkrét javaslatokat tesz az egységes szabályozás módjára és rámutat azokra a prelimináris feladatokra, amelyek még megoldásra várnak. Itt mindenekelőtt nagyon helyesen leszögezi, hogy az egyes speciális kérdéseket (amelyek közé a testületi szerzős művek és az anonimák felvétele is tartozik) illető megegyezésre mindaddig nincs lehetőség, amíg az összes címlírásokra egyaránt érvényes általános elvek nem tisztázódtak. Példaképpen néhány ilyen tisztázandó problémát fel is említ, s ha ezek nem is merítik ki távolról sem azoknak az elvi kérdéseknek a sorát, amelyeket el kell dönteni, mielőtt a konkrét szabályok felállítására sor kerülhet, legalább teljesen világosan kifejezésre juttatják a munkaközösségnek azt a felismerését, hogy azok között az elmosódó keretek között, amelyeket a zágrábi megbízás kijelölt, pozitív gyakorlati eredmények elérésére gondolni sem lehetett.

A zágrábi határozat tehát formailag elhibázott volt, mert nem volt tekintettel a megoldásra váró részfeladatok logikai sorrendjére. Lényegileg azonban mégis szerencsésnek kell ezt a határozatot mondanunk, mert sikerült elérnie, hogy — ha nem is egészen a megfelelő végén fogva meg a dolgot — megtette az első pozitív lépést a feladat megoldása felé. A munkaközösség tanácskozásai közös tárgyalóasztalnál hozták össze az ellentétes nézetek képviselőit, fényt vetettek a megoldás lehetőségeire a részleteket illetően is, és emellett ezekből folyt az a felismerés, hogy gyakorlati eredményekre csak az egyes országok hivatalos megbízottainak széleskörű nemzetközi tanácskozása vezethet.

Ami a munkaközösség javaslatait illeti, ezek ellen mindenekelőtt egy általános jellegű elvi kifogást kell emelni, és pedig azt, hogy ezeket a javaslatokat kifejezetten a kompromisszum szándéka hozta létre. Ezt bizonyítja az alkalmazott módszer mellett annak a nyílt beismerése is, hogy a javaslatokat elsősorban az egyes szabályzatok közötti egyezések mértékére, másodsorban pedig a közvéleményre, a könyvtárosok consensusára igyekeztek alapozni. Ebből következik, hogy a munkaközösség az általában elfogadott nézetekkel nem helyezkedik szembe, a problémákat önállóan, saját iniciatívájából nem veszi vizsgálat alá, még olyankor sem, amikor olyan megvilágításba sikerült ezeket állítania, amely már hangosan követeli a szembefordulást az uralkodó nézetekkel.

Erre első példaként a testületi szerző fogalma és alkalmazási területe körüli zűrzavart hozzuk fel, amelyet a jelentés is elismer, igen találóan mutatva rá azokra a nehézségekre, amelyek a testületek kiadói tevékenysége számos lehetséges árnyalata közötti határvonalak megvonásának, s ezzel együtt a

¹ *Report on anonyma and works of corporate authorship [of the] Working group on the co-ordination of cataloguing principles.* Libri. 6. 1955/56. 271—297. 1.

testületek szerzői tevékenysége elhatárolásának, definiálásának is útjában állanak. Ezután az expozíció után azonban váratlanul visszakanyarodik a szokványos gondolatmenet vágányára, s annak a megállapításával, hogy a szabályzatok többsége csak a „valóságos szerzői felelősség” esetén teszi a főlapot a testületi szerző alá, lezárja a kérdést. Pedig az említett expozíció után már csak egy lépés kellett volna annak a felismeréséhez, hogy a testületeknek ez a „valóságos szerzői felelőssége” teljesen bizonytalan, s ezért használhatatlan fogalom. Aránylag leghasználhatóbb definícióját úgy konstruálhatjuk meg, ha a mű tárgyából indulunk ki, s testületi szerzősen csak azokat a műveket kezeljük, amelyeknek testületi szerzője és tárgya azonos. Ez a megoldás azonban — amelyet egy a szovjet és a szlovén szabályzatokra vonatkozó kritikai megjegyzésének tanúsága szerint egyébként a jelentés is elvet² — a testületi kiadványokat gyakorlatilag teljesen indokolatlan módon osztaná két csoportra, és ezzel az anonimák címrendszős felvételének általánosabb szabálya alól egy aránylag szűkkörű, az olvasó és a címleíró szempontjából egyaránt káros kivételt statuálna. Minderről a jelentésben szó sincsen, s így természetesen arról sem, hogy a testületi szerzős főlap alkalmazása elhibázott, mert ellentétben áll a munkaközösség egész tevékenységének nyilvánvaló vezérelvével, hogy ti. a címleírási szabályoknak minél világosabbaknak és logikusabbaknak, s ezért minél egyszerűbbeknek kell lenniük.

Egy másik példáját annak, hogy a jelentés magáévá tesz elfogadott téves nézeteket és ezekből a nézetekből folyó elhibázott megoldásokat, ott találjuk, ahol vizsgálat nélkül elfogadja azt a franciák által újra életrekelített konstrukciót, amely szerint a közigazgatási és a kormánysszervek kiadványait az illető ország, állam, territórium stb. neve alá helyező megoldás egyszerűen a testületi szerző nevét címfejjé tevő generális szabály egyik alkalmazási formája, lévén az illető ország, állam stb. az a testület, amely szervének kiadványaiért tulajdonképpen felelős.³ Ez az érvelés, ill. a megoldás, amelyet ez az érvelés legalizálni szeretne, nyilván homlokegyenest ellenkezik először a tényekkel (még sohasem láttunk olyan kiadványt, amelyért „Franciaország” lett volna felelős, amelyet „Franciaország” adott volna közre); másodsor a címleírás területén a formális szempontot megillető döntő szereppel, amely semmiképpen, de főleg gyakorlati szempontokból nem engedi meg, hogy egy kételemű címfejet (amilyen például a *France, Conseil économique*) azonosnak minősítsünk, egy sorban említsünk egy egyeleművel (pl. *Bank of England*), amint ezt a francia szabvány és munkabizottságunk jelentése teszi; végül pedig magának e jelentésnek egy másik érdemi javaslatával is, amely szerint a külön funkcióval és saját, megkülönböztető névvel rendelkező testületeket akkor is saját nevük alatt kell felvenni, ha alá vannak rendelve egy másik testületnek.

Mindezt a munkabizottságnak fel kellett volna ismernie, ha kiindulópontja nem az lett volna, hogy a szabályzatok többségének, ill. a közvéleménynek föltétlenül alá kell vetnie magát, s hogy az elterjedt megoldások belső helyességének vizsgálata nem tartozik feladatkörébe. A magunk részéről ezt az álláspontot alapvetően elhibázottnak tartjuk: a nemzetközi egységesítés, ha sikerül, teljesen új helyzetet teremt, amelyet semmiképpen sem lenne szabad tradicionális ballasztal megterhelni. Ha már egységesítünk,

² Uo. 227. l.

³ NF Z 44—060. *Les catalogues alphabétiques d'auteurs et d'anonymes. Choix des vedettes : collectivités-auteurs.* Octobre 1955. Paris. 1956, AFNOR. 18 l.

akkor nyilván elsősorban azt kell kérdeznünk, hogy melyik a legtökéletesebb megoldás, s nem azt, hogy melyik a legerterjedtebb — hiszen elég példánk van arra, hogy nagyon elterjedt megoldások nagyon célszerűtlenek is.

A jelentésnek a területi szerzősége vonatkozó konkrét javaslatairól összefoglalóan csak annyit, hogy ezek az amerikai gyakorlat néhány vadhajtását lenyesegetik ugyan, de a francia szabvány álláspontján nem jutnak túl, s így persze még mindig sok következetlenséget és logikátlanságot, számos zavaros és gyakorlatilag indokolhatatlan rendelkezést tartalmaznak.

A javaslatoknak az anonimák rendszavát illető része kevesebb ellentmondást hív ki, ami annak köszönhető, hogy ezen a vonalon a nemzetközi gyakorlat kevesebb, ill. elvileg kevésbé jelentős hibákkal terhelt. De azért a meglevő gyakorlathoz való ragaszkodás itt is jellemzi a javaslatokat — itt is pontosan igyekeznek átmenteni a régi tradíció nagyobb elterjedtségnek örvendő hibáit. Így elhibázott a cím régies vagy a standardnak nem megfelelő írásmódjának a modernizálása. Ez a rendelkezés nemcsak indokolatlan módon statuál kivételt egy általános szabály alól, ami mindig elítélendő, hanem emellett a katalógus egyöntetűségét is súlyosan veszélyezteti — gondoljunk csak a helyesírási szabályok állandó változására! Nyilvánvaló, hogy az egyedül lehetséges megoldás a melléklapok vagy utaló beiktatása a modern, ill. a standard írásmódnak megfelelő helyen. Elhibázott a címet változtató műveknél az eredeti és a „jobbán ismert” későbbi cím alternatív alapulvételének engedélyezése — ez különösen megengedhetetlen akkor, ha nemzetközi egységre való törekvéstről van szó: ami az egyik országban közismert, „jobbán ismert”, az a másikban esetleg teljesen ismeretlen. Az sem szerencsés, hogy a fordításokra vonatkozó javaslat — még Eva VERONA javaslatain⁴ is túlmenően — előnyben részesíti a fordítás címe alatti katalogizálást: a fordított cím alatti felvételt mindig kötelezővé teszi, az eredeti cím alattit csak bizonyos esetekben, ill. — ami még logikátlanabb — csak bizonyos könyvtárakban. Egy ilyen rendelkezés egyértelmű lenne a katalógus második feladatának — ugyanazon mű különböző verziói egy rendszó alatti összegyűjtésének — elejtésével.

Másrésről azonban a munkabizottság kompromisszumra törekvése egy nagyon egészséges javaslatot is produkált, amely kétségtelenül nagymértékben megkönnyítheti a nemzetközi megegyezés megszületését. Ez a javaslat úgy szól, hogy bizonyos vitás pontokon alternatív megoldás engedélyezendő, olyanformán, hogy a főlap rendszavát illetőleg mindenki szabadon választhat két engedélyezett megoldás közül, a mellőzött megoldás által előírt rendszó alatt azonban ugyancsak mindenkinek melléklapot kell írnia. A munkaközösség jelentése arra nem mutat rá, hogy ez a kettősség természetesen csak a nemzetközi szabályzatban jelentkezhessen, az egyes nemzetközi bibliográfiai vállalkozások által azonban már nem lenne fenntartható. De ha az ilyen vállalkozásoknak határozottan választaniuk kellene is a két lehetőség között — nyilván a többség által elfogadott megoldást téve magukévá —, a másik megoldás alapján dolgozó és kooperáló országoknak a cédulaanyagát ezek a nemzetközi vállalkozások mégis már minden nehézség nélkül használhatnák fel és olvaszthatnák bele saját anyagukba, a fő- és melléklap címfejének egyszerű cseréje útján. A kisebbségi megoldás országai — vagy könyvtárai —

⁴ Vö. VERONA, Eva: *Literary unit versus bibliographical unit*. Libri. 9. 1959. 79—104. l.

viszont ilyenformán nem kényszerülnének saját álláspontjuk és gyakorlatuk feladására, s ennek ellenére nem okozna nekik semmi nehézséget a nemzetközi vállalkozásokban való részvétel, ill. e vállalkozások eredményeinek a felhasználása.

Ez a megoldási forma a rendszó rugalmasságát meghatározott keretek közé szorítja, s ezzel — szöges ellentétben a TOBOLKA—RADFORD—AHLSTEDT-féle javaslattal,⁵ amely a rugalmasságot abszolúttá téve eleve elvágja a nemzetközi egység útját — egy gyakorlatilag kitűnő módszerre mutat rá, amelynek segítségével elvileg minden ellentét áthidalható. Persze ez a módszer az összes résztvevőt megterheli a kettős katalogizálás kötelezettségével, szóval számottevő anyagi áldozattal jár, s ezért magától értetődőleg csak módjával vehető igénybe. Arról például szó sem lehetne, hogy a nemzetközi meg egyezés egy hármas alternatíva elfogadásán alapuljon.

Maga a munkaközösség az említett megoldást két ponton hozza javaslatba: azoknál az egyéni szerző nélküli testületi kiadványoknál, amelyeknek tárgya nem a testületi szerző, ill. ennek működése, szervezete, és azoknál az anonimáknál, amelyeknek szerzője ismert. A két javaslat nem egyenlő értékű: az utóbbi mindkét megoldás hívei számára ugyanazokat az előnyöket biztosítja; az előbbi azonban csak azokat az országokat, ill. könyvtárakat elégíti ki, amelyek a testületi szerzős megoldást választják, míg a címrendszős megoldás felé hajló csoport számára az a tény, hogy a javaslatok szerint a testületi szerzőről szóló testületi kiadványokat az előbbi csoport egyedül csak testületi szerző alatt katalogizálná, vagy értéktelenné teszi a választás jogát, és őt is csatlakozásra kényszeríti, vagy ha erre nem hajlandó, akkor ebben a kérdésben megfosztja a nemzetközi egység minden előnyétől. Az alternatívának tehát erre a csoportra nézve csak akkor volna értéke, ha érvénye szélesebb körre: az összes testületi szerző alatt katalogizálható kiadványokra kiterjedne. Ugyanez áll egyébként munkabizottságunknak itt tárgyalt két javaslatával rokon — főntebb már említett — ama javaslatára is, amely csak azok számára írja elő a kettős katalogizálás kötelezettségét, akik ragaszkodnak az eredeti cím alatt készítendő főlaphoz.

A következő lépést az ügy tető alá hozatalára az IFLA tanácsa tette meg 1957. évi ülésén, amelyen elhatározta egy az egész világ részvételével megrendezendő nemzetközi konferencia összehívását. Az időpontra vonatkozólag csak azt a bizonytalan kívánságot juttatta kifejezésre, hogy ez a lehető leghamarabb történjék meg. A következő évben a washingtoni Council on Library Resources felajánlotta, hogy vállalja egy előkészítő megbeszélés finanszírozását, s ez a megbeszélés létre is jött 1959 júliusában Londonban.

E megbeszélés előkészítésére 15 elaborátum — *Working paper* — készült, amelyeket sokszorosított formában nemcsak a megbeszélés résztvevőinek, hanem más érdeklődőknek is megküldtek.⁶ Ezen között az elaborátumok között az első kettő a legfontosabb: SICKMANN javaslata a majdani nemzetközi konferencián megvitatandó kérdéseket illetőleg, és WRIGHT és LUBETZKY tömör összefoglalása, amely a szerzőknek az ideális címleírási szabályzat alapvető szabályaira vonatkozó elképzeléseit vázolja fel. Ez a két elaborátum sem tekinthető azonban hivatalos anyagnak, hiszen egyes pontokon ellentmondanak egymásnak; így pl. a leíró katalógus feladatainak, funkcióinak kérdését

⁵ Vö. AHLSTEDT, Walter: *Unit cataloguing*. Libri. 1. 1950/51. 113—170. 1.

⁶ *Working papers, IFLA International Cataloguing Conference, Preliminary meeting*. 1—15. no. (sokszorosítva).

SICKMANN a konferencia által megvitatandó témák közé sorolja, LUBETZKYÉK viszont eldöntöttnek tekintik. A többi elaborátum között van három olyan, amely többé-kevésbé átfogó javaslatokat tartalmaz a nemzetközi konferencián megvitatandó témákat illetően — benyújtóik S. R. RANGANATHAN, a Belga Levéltárosok, Könyvtárosok és Muzeológusok Szövetsége és L. R. MONTEIRO DA CUNHA, aki egy körkérdés alapján a latin-amerikai, elsősorban a brazíliai könyvtárosok álláspontját és kívánságait tolmácsolja. Hat elaborátum a rendszómegválasztás egy-egy fontosabb fejezetének, konkrét problémakörének a vizsgálatával, kettő a konferencia szervezési kérdéseivel foglalkozik, kettőnek a témája viszont meglehetősen kívül esik a szőnyegen levő témakörön: R. EDELMANN egy zsidó tárgyú központi betűrendes és tárgyszó-katalógus tervét veti fel, a Japán Könyvtáros-Szövetség pedig a japáni címléírás és katalóguskészítés néhány találmányra kiragadott problémáját ismerteti. — Az alábbiakban az elaborátumok érdekesebb vonásait ismertetjük.

SICKMANN javaslata szerint a konferencia tárgysorozatának a következő 4 pontból kellene állnia: a leíró katalógus célja és funkciói, a munkaközösség javaslatainak megvizsgálása, az egyéni szerző problematikája és a sorozatos kiadványok katalogizálása.

WRIGHT és LUBETZKY elaborátumának címe: *A katalogizálási szabályzat megszerkesztésének elvei*, — tartalma: a leíró katalógus feladatainak leszögezését és az alapvető konkrét szabályokat illető javaslattétel. Ami a feladatokat illeti, ezek másodikát — ugyanazon szerző összes műveinek és ugyanazon mű összes kiadásainak és fordításainak egy rendszó alatti egyesítését — éppúgy feltétel és megszorítás nélkül fogadják el, mint az elsőt, a keresett meghatározott könyvnek a szerző neve, ill. a cím alapján megtalálhatóvá tételét. A szabályokat illető javaslataikról megjegyeznők, hogy a formális eredeti cím nélküli anonimák (anonim klasszikusok) felvételére vonatkozó javaslataik nem elég élesen körvonalazottak; hogy nem is érintik a szerzős és anonim, valamint az egyéni és a testületi szerzős művek közötti határvonal kérdését; hogy bizonytalan azoknak a régi szerzőknek az elhatárolása is, akiknél az elfogadott névformának nem a saját névhasználat az alapja; hogy nem helyeselhető annak a szabálynak megszorítás nélküli alkalmazása, hogy a szerző változása esetén a mű címrendszó alá helyezendő. Viszont az eddigi amerikai állásponttal szemben föltétlenül fejlődésnek minősül, hogy a testületi szerzős címfejnek már csak egy formáját ismerik, vagyis az illetékességi terület nevének rendszóvá tételét elejtik — föltéve persze, hogy egy ilyen szabály hiánya nem annyit jelent csupán, hogy a szerzők a francia szabvány fent említett hibájába esnek és összetévesztik az illetékességi terület és a testületi szerző nevét. A főbb szabályok e felsorolása nem egészen egy sűrűn gépelt oldalra terjed, a felsorolt hiányok és bizonytalanságok tehát valószínűleg — legalább is részben — rövidítési törekvésre vezethetők vissza. Külön méltánylást igényel az összeállítás, mint a leíró katalógus alapvető szabályainak mesterien ügyes és tömör összefoglalása. Körülbelül így kellene festenie a leíró katalógus ama tájékoztatójának, amit az országos és szakkönyvtárakban a beiratkozásnál minden új olvasónak a kezébe kellene nyomni.

A 3. számú elaborátum RANGANATHANNAK SICKMANNÉNÁL sokkal részletesebb javaslata a konferencián megvitatandó kérdéseket illetően. Listája erősen elüt az európai—észak-amerikai elképzelésektől, miután az ő *canon of ascertainability*-je lehetőleg a címlap adataira korlátozza a címléírást, és kizárja nemcsak a könyvön kívüli források adatainak, hanem magában a leírt könyv-

ben a prelimináriakon kívül található közléseknek a felhasználását is. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy RANGANATHAN a leíró katalógus második feladatát, ellentétben az európai—észak-amerikai könyvtárosok többségével, nem ismeri el. Ezzel természetesen nagyon leegyszerűsödik számára a címléírás problematikája, s így az általa javasolt programból is számos olyan probléma hiányzik, ami európai kollégáinak rengeteg fejtörést okoz. Másrészt viszont RANGANATHAN számos olyan kisebb jelentőségű tisztán formai kérdést vesz fel napirendi javaslatába, amelyeknek a nemzetközi konferencia programjában való szerepeltetésére más aligha gondolt volna. Logikája is mutat fel — amint azt nála már megszoktuk — számunkra idegen elemeket: milyen címen kell pl. ebben az anyagban a kétféle részletességű főlap párhuzamos alkalmazásának témáját erősen hangsúlyozni, és egyáltalában, csak felvetni is?

Vizsont teljesen igazat kell adnunk RANGANATHANNAK abban, hogy a rendszó megállapításának kérdései között elsőnek említi a szerző definíciójának szükségességét — bár az viszont megint nem egészen érthető, hogy miért említi a szerző mellett éppen a „collaborator”-t és a „sponsor”-t is? Akkor is igaza van, amikor a szerző kiválasztását illetőleg alapvető előírásokat követel két személy, személy és testület, valamint két testület közötti kollízió valamennyi lehetséges esetét illetően — csak itt megint azt a megjegyzésünket nem tudjuk elhallgatni, hogy a szerző és a címrendszó közötti választás határkérdéseiről megfeledeznek. Minden fenntartás nélkül igazat kell viszont adnunk neki abban, hogy a felmerülő kérdéseket két csoportra kell osztani: azokra, amelyeket egy nemzetközi egységes szabályzat teljesen megoldhat és rendezhet, és azokra, amelyek a szerző népének, kulturális csoportjának és nyelvének beható ismeretét feltételezik, amelyeket tehát csak nyelvenként, ill. kulturális csoportonként külön-külön code-okban lehet rendezni, mint pl. a nevek, főleg a személynevek kezelésének kérdéseit.

A belga, valamint a latin-amerikai program-javaslatokra nem kell kitérnünk: egyik sem igyekszik rendszeresen átvizsgálni a szóban forgó területet, hanem megelégszik néhány kiragadott probléma felvetésével — ezek kiválasztásával és a hangsúly elhelyezésével nem egyszer meglepetést okozva az olvasónak.

Az egy-egy konkrét címléírasi problémának szentelt hat elaborátum közül az első F. ASCARELLINEK, a munkaközösség tagjának összehasonlítása a mai legfontosabb szabályzatoknak az összetett és a prefixumos személynevekre vonatkozó rendelkezéseiről. Állásfoglalást ez a dolgozat csak egyet tartalmaz: azt javasolja, hogy minden egyes nyelvre vonatkozólag a megfelelő nemzeti code szabályait kellene elfogadni. Ez a javaslat, szemben LUBETZKY-ékével, megkerüli a Charybdist: fölöslegessé teszi a szerzők nemzetiségének kutatását, és ezzel kiküszöböli a kivándorolt szerzők kellemetlen problémáját, de áldozatul esik a Scyllának: szükségessé teszi a név nyelvi hovatartozásának tisztázását.

A következő dolgozat Pavel KALANÉ, aki ugyancsak tagja volt a munkaközösségnek. Témája a szerzői névváltozások kérdése. Ő is összehasonlító áttekintést ad 17 mai szabályzat idevágó intézkedéseiről, javaslataiban azonban ezek hibáitól, tévedéseitől nem tud szabadulni, sőt még rendszerezési kísérletei sem sikerültek. Milyen kedvesen ismerős pl. az a javaslata, hogy a következetesen használt álnevet kell rendszóul választani, ha ismertebb az eredeti névnél! Igen kevés logika van abban, hogy az álnév egyaránt elejtendő akkor is, ha közismert, de a szerző nem következetesen használta, és az ellen-

kező konstelláció esetében is. Ha sem a közismertség, sem a következetes szerzői névhasználat nem olyan lényeges momentum, hogy egyértelműen eldöntse a rendsző megválasztását, akkor nyilván kár a címleíró minden álneves szerzőnél ennek a két momentumnak igen gyakran rendkívül vesződéses kinyomozásával megterhelni. Az olvasó érdeke ezt a megoldást semmiestre sem kívánja — éppen ellenkezőleg!

Benoyendra SENGUPTA az ázsiai neveknek a latin ábécét használó katalógusokban való kezeléséről ír. Amit az indiai nevek összetételéről és egyes tagjainak a fontosságáról mond, az világosan megmutatja, hogy ez a kérdés sehogyan sem szabályozható határozottan és világosan. A rendszőnek alkalmas név-elemet csak az képes kiválasztani, aki az illető nyelvekben, szokásokban és kultúrában teljesen járatos, sőt sokszor egyedül csak az, aki az illető egyedi nevet már ismeri. A szerző ebből a felismerésből a következtetéseket a maga számára, bár nagy szerénységre valló, de az olvasót eléggé megdöbbenítő módon vonja le: bár a címben az ázsiai nevek kezelésének ismertetését ígéri, az indiai nevek 2½ sűrűn gépelt oldalnyi tárgyalása után a szingaléz, a burmai, a maláji, a kínai és a japán neveket összesen 7 sorban intézi el, az arab, héber, perzsa nevekről pedig — többek között — említést sem tesz!

Helmut BRAUNNAK a többszerzős művek kérdését vizsgáló összeállítása valamennyi között a legterjedelmesebb, tabellákkal felszerelt elaborátum, amely azonban sem a módszer, sem a gondolatmenet világos felépítése szempontjából nem nevezhető sikerültnek. Javaslatja az, hogy az egyszerűség és egység érdekében el kellene ejteni a kiemelt szerző és a szerkesztő alatti címleírást, ami után már csak kettős alternatíva maradna: szerző alatti felvétel azoknál a műveknél, amelyeknek minden szerzőjét figyelembe vesszük, vagyis amelyek szerzőinek száma egy bizonyos határon (3 vagy 4) alul marad, és a címszerzős felvétel. A javaslat hibájául kell felróni — egyszerűségének minden eleganciája ellenére —, hogy az anonimák területének maximálisra növelését jelenti, ami pedig kevéssé rokonszenves a katalógushasználó szempontjából. Az is meglepő, hogy szerinte a megalkotandó nemzetközi szabályzatnak kerülnie kell a finom distinkciókat és a speciális rendelkezéseket, s egy bizonyos latitúdót kell biztosítani, amelyen belül a címleíró a nemzeti sajtóságoknak megfelelően járhatson el. A speciális rendelkezéseket nyilván valóban kerülni kell — de a finom distinkciók nélkülözhetetlenek, éppen azért, hogy ne alakulhassanak ki nemzeti sajtóságok, amelyek felborítják a nemzetközi egységet!

A következő elaborátum Paul POINDRONÉ, aki szintén tagja volt a munkaközösségnek; elaborátuma az *Előzetes jelentés a testületi szerzőség néhány kérdéséről* címet viseli. Teljesen az új francia szabvány alapján áll, és pontosan követi ezt mind jó, mind rossz tulajdonságaiban, egészen logikai hibáig. Ennek megfelelően megállapítja, hogy a munkaközösségnek a „territoriális jellegű testületi szerzők”-re vonatkozó, főntebb már említett javaslatja az alkalmazás során nehézséget nem okoz; az alárendeltség momentumát szerinte ügylátszik kellően indokolja a *Bibliothèque Nationale* és a *Great Britain Post Office Savings Bank* címfejek formai különbségét is, és igazolja azt is, hogy címleírási szempontból azonos jellegűnek minősítse ezt a két címfejet. A testületi szerzőség alkalmazása határainak kérdését fel sem veti, stb.

Roger PIERROT a formai és csoport-rendszavak alatt felvett anonimák kérdéseivel foglalkozik, csoport-rendsző alatt az eredeti cím nélküli (ill. nem

ez alatt ismert) anonim klasszikusok standard címét értve, amely e művek különböző címek alatt megjelent kiadásait van hivatva összegyűjteni. A formai rendszó kérdésében a ma uralkodó irányzattal ellentétben pozitívan foglal állást; szerinte éppen a nemzetközi egységesítésnél tehetne ez a rendszófajta jó szolgálatokat, jól elhatárolt kiadványcsoportok szétszóródását akadályozva meg. Erre a válasz: ezek a kiadványcsoportok tartalom vagy műfaj szempontjából tartoznak össze és vannak „jól elhatárolva” — vagyis olyan szempontokból, amelyekhez a leíró katalógusnak semmi köze! PIERROT felveti a liturgikus művek katalogizálásának kérdését, amely szerinte külön tanulmányozást igényel — ez a vélemény a londoni előkészítő konferencia határozataiban is továbbkísért.

A londoni megbeszélés, amelynek előkészítését az itt ismertetett 15 elaborátum, mint láttuk, nem a legmegnyugtatóbb módon látta el, 1959. július 19-e és 25-e között zajlott le.

A megbeszélésre a munkaközösség eredeti 8 tagján kívül 11, jórészt világszerte ismert katalogizálási szakember volt hivatalos (Seymour LUBETZKY, Wyllis E. WRIGHT, Ludwig SICKMANN stb.). Rajtuk kívül még 13 megfigyelő vett részt az üléseken, közöttük az UNESCO könyvtári osztálya részéről MALLER Sándor és a Deutsche Staatsbibliothek részéről Heinrich ROLOFF. Meg kell említenünk, hogy a 19 teljes jogú meghívott között a szocialista világnak csak egyetlen egy képviselője volt (V. VASZILEVSKAJA a Lenin-Könyvtárból), de betegsége miatt ő sem vehetett részt az ülésen, s így a konferencia előkészítése teljesen a szocialista országok részvétele nélkül zajlott le.

A megbeszélés eredményeiről egy 8 oldalas szűkszavú jelentést tettek közzé,⁷ amely kifejezésre juttatja a résztvevők egyhangú meggyőződését, hogy a lehetőség meglehetősen széleskörű megegyezésre megvan, s ezért javasolja egy 10 napos nemzetközi konferencia összehívását 1961 áprilisára vagy szeptemberére. A konferencián lehetőleg sok nemzeti könyvtárosegyesület, nemzetközi könyvtári és bibliográfiai szervezet, nemzeti könyvtár, bibliográfia és központi katalógus, valamint a könyvtárügyet és a bibliográfiai tevékenységet irányító kormány szerv legyen képviselve, természetesen úgy, hogy e képviselők megbízó szerveik nevében beszélhessenek és szavazhassanak. Az előkészítés adminisztratív teendőit egy négytagú szervező bizottságra bízták, amelynek tagjai A. H. CHAPLIN vezetése alatt P. POINDRON, L. SICKMANN és a Szovjetunió kinevezendő képviselője. Az IFLA tanácsát felhívták a konferencia költségeinek előteremtésére, az UNESCO-t pedig megkeresték, hogy párizsi székházát, valamint a szükséges tolmácsgárdát bocsássa térítés ellenében a konferencia rendelkezésére.

A konferencia programját illetőleg a londoni megbeszélés a következő megállapodásokra jutott. A konferencia célja: megegyezés a leíró katalógus rendszavainak a megválasztására és formájára vonatkozó alapvető elveket (értsd: alapvető szabályokat) illetőleg. Ezt a célt a konferencia két tételből kiindulva törekedjék elérni: 1. a katalógus célja: egyrészt megtalálhatóvá tenni a konkrét könyvet szerzőjének magán a könyvön szereplő neve vagy pedig a könyvön megadott cím alatt, másrészt pedig egy helyen egyesíteni ugyanannak a műnek valamennyi kiadását és fordítását, valamint ugyanannak a szerzőnek valamennyi művét, 2. a katalógus minden egyes tételről készült főlapból és szükségszerű melléklapokból és utalásokból tevődik össze.

⁷ *Report, IFLA International Cataloguing Conference, Preliminary meeting, London, July 19th—25th, 1959. Libri. 9. 1959. 3. no.*

Ez a kiindulási alap már meglepő mértékben határozott. Mindenekelőtt kizárja a vitát számos olyan kérdés fölött, ami számunkra ugyan teljesen idegen, de mások számára nem az; pl. a latin-amerikaiak nézete szerint megvizsgálendő, hogy a szerző neve elfogadandó-e a könyv azonosításának lényeges eszközeül. De az ismertetett tételek ezen túlmenően olyan kérdésekben is határozott állásfoglalást tartalmaznak, amelyeket illetőleg még az európai könyvtárosok véleménye is nagyon különböző. Főleg a katalógus második feladatának fenntartás nélküli elismerése jelent — a mi véleményünk szerint komoly vívmányt, az ellentábor szerint azonban nyilván a nemzetközi tárgyalások előkészítésénél kötelező semlegesség flagrális megsértését. Hiszen ezzel eleve el van ejtve RANGANATHAN *canon of ascertainability*-je éppúgy, mint a munkaközösségnek az az eredeti javaslata, amely fordításoknál a fordított címre helyezi a fősúlyt és az eredeti címről csak feltételesen kíván melléklapot. De a katalógus első feladatának a megformulázása is tartalmaz új elemet a szokásos óvatos fogalmazással szemben: magában foglalja azt a kivételt nem ismerő követelést, hogy a könyv adataitól eltérő fölfelvétel esetén föltétlenül kell készíteni a könyv adatain felépülő melléklapot is. Azt a kérdést viszont, hogy a főlap rendszavát az irodalmi mű vagy pedig a konkrét könyv alapján kell-e megválasztani, vagyis hogy a katalógus két feladata közül melyiket illeti az elsőség, az ismertetett két tétel már nem dönti el, sőt — az, hogy a második tételt szükségesnek tartották kifejezetten hangsúlyozni, arra utal, hogy a megbeszélés nyitva akarja tartani a munkabizottság javaslataiban megjelölt kiskaput: az alternatív rendszót, a fő- és a melléklap megcserélésének engedményét.

A konferencia tárgysorozatát illetően a jelentés leszögezi, hogy csak azoknak a jelentős kérdéseknek a megvitatására kerülhet sor, amelyeket illetően a különböző katalógizálási szabályzatok között számottevő különbségek állnak fenn. Ezen az alapon a következő problémákat sorolja fel mint megvitatandókat.

A) A főlap funkciója a katalógus két feladatának szemszögéből.

B) A főlap rendszavának a megválasztása: 1. a névtelenül megjelent, de ismert szerzőjű műveknél; 2. a sokszerzős műveknél, különös tekintettel a) a többes szerzőség különböző formáira (társ szerzőség, elkülönülő részmunkák, gyűjtemények), és b) arra az esetre, ha a szerzők száma meghalad egy bizonyos számot (pl. hármat).

C) Az egyéni szerzőket illetőleg megvizsgálendő 1. a több nevet használt vagy több néven ismert szerzők esetében a rendszóul választandó név kérdése; 2. a változó nyelvi formákban előforduló neveknek a használandó névforma kérdése; 3. a rendszóul használandó név-elem kérdése, a) az európai eredetű összetett és prefixumos neveknek és b) a nem-európai neveknek.

D) A testületi szerzőséget illetően megvitatandó, 1. hogy helyezzünk-e el katalóguslapokat a testületi szerzők neve alatt, és ha igen, milyen körülmények között; 2. megvitatandó az alárendelt testületek nevének a) önálló címfejként és b) a fölöttes testület neve mellett alcímfejként való használata; és végül 3. a földrajzi nevek rendszóként való használata nem territoriális jellegű testületek (államok, tartományok, városok stb.) esetében.

E) A címrendszavakat illetően megvizsgálendő 1. a címváltoztató anónimák rendszavának és 2. a címváltoztató sorozatok és periodikák rendszavának a kérdése.

F) Bizonyos kiadványfajtákat illetően megvizsgálandó a formai cím-fej, ill. al-címfej használata.

A fenti tematika az európai—észak-amerikai álláspont teljes győzelmét mutatja: a felvetett kérdések kivétel nélkül olyanok, amelyeket mi is vagy vitásnak, vagy problematikusnak, jelenleg nem kielégítően megoldottnak találunk, s emellett meglehetősen ki is meritik az általunk ilyennek érzett kérdések sorát. Az egzotikus problémák, valamint azok a *Working papers* által felvetett témák, amelyeket mi már eldöntöttnek érzünk, kivétel nélkül kimaradtak a listából. Hogy ez a tény nem fogja-e az esetleges megegyezés érvényét leszűkíteni, az európai—észak-amerikai könyvtárakra korlátozni, az csak a konferencián fog eldőlni. Nem vitás azonban, hogy az európai—észak-amerikai könyvtárosok túlnyomó többsége ezzel a tárgysorozattal nagyjában egyszéiben egyet fog érteni, Keleten és Nyugaton egyaránt; s nem vitás az sem, hogy ez a tárgysorozat kielégítőbb és logikusabb felépítésű, mint a SICKMANN által javasolt program.

A tematika tartalmában, tagolásában, de leginkább sikerült szűkre-szabott formájában elég világosan mutatja a WRIGHT—LUBETZKY-féle elabórátum hatását, anélkül persze, hogy magáévá tenné az utóbbi döntéseit. LUBETZKYék feladatuknak megfelelően minden kérdést határozottan eldöntöttek, a javasolt tematika pedig — ugyancsak természetesen — úgyszólván minden felvetett kérdést nyitva hagy. A katalógus feladatain túlmenően még egy ponton előfordul ugyan, hogy már a tematika eldönt egy erősen vitatható kérdést — nem tudni, hogy szándékosan-e vagy csak fogalmazási hiba eredményeképpen. Ez a pont a tematika D/3. pontja, amely implicite azt mondja, hogy a területiális jellegű testületek esetében a földrajzi névnek rendszóként való használata eldöntött kérdés, ha a testületi szerzős rendszőt egyáltalában elfogadják.

Jól átgondolt felépítése ellenére a tematika két hiányára is rá kell mutatnunk. Az egyik az egyéni szerzős felvételek elhatárolásának kérdése a címrendszős és a testületi szerzős felvételektől. A másik az egyidejűleg vagy egymásután több nevet használó testületek nevei közötti választás kérdése.

Befejezésül a jelentés közli, hogy a londoni megbeszélés elhatározta 7 kérdés tanulmányozását még a konferencia összeülése előtt, hogy az már e tanulmányok eredményére támaszkodva folytathassa le tárgyalásait. Ezek a kérdések: a könyvtári katalogizálás és az egyéb bibliográfiai munkálatok alapelveinek egymáshoz való viszonya; a terminológia (definíciók kidolgozása); a nem-európai nevek; a transliteráció; az összetett és prefixumos nevek vizsgálata azzal a céllal, hogy minden nagyobb európai nyelv területén egységes gyakorlatban lehessen megállapodni; a liturgiák és más vallásos szövegek problémái; a sorozatos és periodikus kiadványok problémái.

Amint látjuk, ez a lista erősen heterogén jellegű — éppen úgy, mint a *Working papers* sorozata volt. Nyilván erősen belejártzott e lista összeállításába a bizottsági tárgyalások etikettje: egyes javaslatokat, amelyek nem illettek bele a fővonalba — az összehívandó nagy konferencia tárgysorozatába —, udvariasságból ebbe az előzetes programba szorítottak bele. Valóban, e program minden egyes meglepetést okozó tételének (katalogizálási és bibliográfiai elvek viszonya, liturgiák problémái, sorozatok katalogizálása) a gyökerét meg lehet találni a *Working papers* szerzőinek javaslataiban. Ezek a listába fölöslegesen belekerült tételek persze nem okoznak bajt. Viszont úgy érezzük, hogy a listának nemcsak fölös tételei, de hiányai is vannak, s

ezek már súlyosabb hibául róhatók fel: a konferencia előtt elméleti vizsgálat alá kellett volna venni azokat a szempontokat, amelyeket a tételes szabályok konkrét tartalmát illető döntéseknél figyelembe kell venni, sőt nem ártott volna az így kimunkálendő irányelvek empirikus ellenőrzését is megkísérelni. Az összehívandó konferencia komoly megmozdulás, — kívánatos lett volna ezt az eddig egyedülálló alkalmat a címleírás elvi alapjainak nagyon is elhanyagolt felderítésére kihasználni. A munkaközösség 1955-ös javaslatai ebben a vonatkozásban fejlettebb, logikusabb álláspontot képviselnek, mint a londoni megbeszélés határozatai.

Egyebekben azonban ennek a megfordítottját mondhatjuk a két dokumentum egymáshoz való viszonyáról. Nem vitás, hogy az alatt a 6 év alatt, ami a zágrábi határozat óta eltelt, a feladatok és a szempontok észrevehetően tisztázódtak, a hivatalos álláspont komoly fejlődést mutat, s nem vitás az sem, hogy a megegyezés lehetőségének körvonalai, amelyek 6 évvel ezelőtt még teljesen ködbe veszttek, ma már egyre inkább kezdenek kirajzolódni — sőt egyes pontokon már határozott kontúrokká formálódnak.

ÁKOS DOMANOVSKY: BEMERKUNGEN ZU DEN VORBEREITUNGEN DER INTERNATIONALEN KATALOGISIERUNGSKONFERENZ

Der Aufsatz gibt eine kurze Darstellung der Entwicklung, die von der Einsetzung der Arbeitsgemeinschaft für die Untersuchung der Möglichkeiten einer internationalen Koordinierung der Katalogisierungsregeln durch die Zagreber Tagung des Rats der IFLA zur Veröffentlichung des Berichtes der im Juli des vorigen Jahres in London abgehaltenen vorbereitenden Besprechung führte. Hierbei werden vor allem der Bericht und die Vorschläge der genannten Arbeitsgemeinschaft vom November 1955, die das Londoner Treffen vorbereitenden *Working papers*, und schliesslich der Bericht dieses Treffens besprochen.

Für die Arbeitsgemeinschaft war die Möglichkeit, zu befriedigenden Ergebnissen zu gelangen, nicht gegeben, da ihr Auftrag auf eine wenig gelungene Weise beschränkt war. Offenbar war die verfehlte Fragestellung auch daran schuld, dass die Arbeitsgemeinschaft stets nur die Möglichkeiten des Kompromisses untersuchte, ohne jemals danach zu fragen, ob die vorgeschlagenen Kompromisslösungen die praktischsten, die erreichbar besten wären. Das war offenbar verfehlt: soll es endlich wirklich dazu kommen, dass für die ganze Welt einheitliche Regeln geschaffen werden, so haben diese wohl nicht den am weitesten verbreiteten, sondern den nach unserem heutigen Urteil besten Lösungen Weltgeltung zu verschaffen — die beiden fallen bei weitem nicht immer zusammen.

Die Vorbereitung der Londoner Besprechung war nicht viel gründlicher, als die der Verhandlungen der Arbeitsgemeinschaft. Die *Working papers* tragen zur Lösung der Probleme der Titelaufnahme, die den Katalogisierer heute beunruhigen, nicht viel Erhebliches bei. Als eine rühmensewerte Ausnahme ist die Arbeit von W. E. WRIGHT und S. LUBETZKY zu nennen, die einen formell vorzüglichen, knappen Vorschlag für die Hauptbestimmungen des zukünftigen internationalen Regelwerks enthält. Gegen die vom Londoner Treffen geleistete Arbeit ist trotzdem fast nichts Wesentliches mehr einzuwenden — die Teilnehmer haben die Woche, die ihnen zur Verfügung stand, gut benutzt. Das Programm der Konferenz, das sie entworfen haben, ist klar, logisch, eindeutig und widerspiegelt alle Sorgen vor allem der europäischen und nordamerikanischen Katalogbaerbeiter. Dasselbe kann von der dem Schlussbericht angehängten Liste der noch vor der Konferenz zu untersuchenden Probleme leider nicht behauptet werden. Jedenfalls zeigt aber dieser Bericht demjenigen der Arbeitsgemeinschaft gegenüber doch einen wesentlichen Fortschritt: die Meinungen haben sich in den vergangenen 5 Jahren erheblich geklärt, und die Umriss einer möglichen internationalen Verständigung lassen sich stellenweise bereits erkennen.